

LIETUVOS RESPUBLIKOS SEIMAS

NUTARIMAS

DĖL VALSTYBINĖS ŠEIMOS POLITIKOS KONCEPCIJOS PATVIRTINIMO

2008 m. birželio 3 d. Nr. X-1569
Vilnius

Lietuvos Respublikos Seimas, apsvarstęs Seimo valdybos 2005 m. rugsėjo 23 d. sprendimu Nr. 469 sudarytos darbo grupės parengtą Valstybinės šeimos politikos koncepcijos projektą, n u t a r i a :

1 straipsnis.

Patvirtinti Valstybinę šeimos politikos koncepciją (pridedama).

SEIMO PIRMININKAS

ČESLOVAS JURŠĖNAS

Lietuvos Respublikos Seimo
2008 m. birželio 3 d.
nutarimo Nr. X-1569
priedėlis

VALSTYBINĖ ŠEIMOS POLITIKOS KONCEPCIJA

1. BENDROSIOS NUOSTATOS

1.1. Valstybinės šeimos politikos koncepcijos (toliau – Koncepcija) **paskirtis** – pagrįsti bendros šeimos politikos reikalingumą įgyvendinant Lietuvos Respublikos konstitucinę nuostatą, kad šeima yra valstybės ir visuomenės pagrindas, kad šeimoje ugdomos esminės etinės ir kultūrinės vertybės, užtikrinančios kiekvieno asmens gerovę ir Lietuvos valstybės bei tautos istorinį išlikimą.

1.2. Koncepcijos **tikslai**:

- atskleisti šeimos išskirtinę vertę asmens ir visuomenės gyvenime;
- apibrėžti šeimos atliekamas funkcijas, svarbias tenkinant asmens ir visuomenės poreikius;

- apibūdinti šeimos raidos ir šeimos gyvenimo sąlygų problemas Lietuvoje;

- apibrėžti valstybinės šeimos politikos tikslus ir principus;

- numatyti valstybinės šeimos politikos veiksmų kryptis.

1.3. Koncepcija grindžiama istoriškai susiklosčiusiomis šeimos vertybėmis ir šeimos gerovę nusakančiomis sampratomis, kurios atitinka Konstituciją ir kitus teisės aktus.

1.4. Šeima – esminis visuomenės gėris, kylantis iš žmogaus prigimties ir grindžiamas savanorišku vyro ir moters santuokiniu pasižadėjimu skirti savo gyvenimą šeiminiams santykiams kurti, užtikrinantis šeimos narių – vyro ir moters, vaikų bei visų kartų gerovę ir sveikos visuomenės raidą, tautos bei valstybės gyvybingumą ir kūrybingumą. Todėl valstybės ir nevyriausybinių institucijų privalo užtikrinti šeimos integralumui palankią aplinką, plėtodamos ir tobulindamos jos teisinę ir socialinę bazę.

1.5. **Koncepcijos taikymo ribos**

1.5.1. Ši koncepcija neapima privačioje ir kultūrinėje srityje galimos šeimos supratimo įvairovės.

1.5.2. Koncepcijoje laikomasi nuostatos, kad gindama motinystę, tėvystę ir vaikystę valstybė globoja visus artimos giminystės ryšius, ugdymo, tarpusavio pagalbos ir bendro ūkio siejamus asmenis. Našlaičių, vienišų motinų (tėvų) ir jų vaikų, sugyventinių vaikų globą reglamentuoja kiti teisės aktai.

***1.6. Pagrindinės Koncepcijos sąvokos**

1.6.1. **Artimieji giminaičiai** – kraujo ryšiais tarpusavyje susiję asmenys – tėvai ir vaikai, seneliai ir vaikiaičiai, broliai ir seserys.

1.6.2. **Darni šeima** – šeima, atliekanti būdingas šeimos funkcijas, kurios užtikrina visų jos narių fizinę, psichinę ir dvasinę gerovę.

1.6.3. **Daugiavaikė (gausi) šeima** – šeima, auginanti tris ir daugiau vaikų.

1.6.4. **Išplėstinė šeima** – sutuoktiniai, jų vaikai (įvaikiai), jeigu jų yra, ir kartu gyvenantys artimieji giminaičiai.

1.6.5. **Krizę išgyvenanti šeima** – sudėtingą gyvenimo tarpsnį dėl tam tikrų psichologinių, socialinių, sveikatos, ekonominių ar kt. problemų išgyvenanti šeima (besiskirianti; šeima, kurioje vienas arba abu tėvai laikinai gyvena užsienyje, o jų vaikai, likę gyventi gimtinėje, dažnai įgyja našlaičio sindromą (t. y. patiria išsiskyrimo traumą ir jos pasekmės juntamos psichinei sveikatai bei elgesiui); ligonį slauganti, netektį ar smurtą patyrusi ar kitų problemų turinti šeima).

1.6.6. **Nepilna šeima** – šeima arba išplėstinė šeima, kurioje santuokai pasibaigus vaikai yra netekę vieno ar abiejų tėvų.

1.6.7. **Santuoka** – įstatymų nustatyta tvarka įformintas savanoriškas vyro ir moters susitarimas sukurti šeimos teisinius santykius.

1.6.8. **Socialinės rizikos šeima** – šeima, kurioje auga vaikų iki 18 metų ir kurioje bent vienas iš tėvų piktnaudžiauja alkoholiu, narkotinėmis, psichotropinėmis ar toksinėmis medžiagomis, yra priklausomas nuo azartinių lošimų, dėl socialinių įgūdžių stokos nemoka ar negali tinkamai prižiūrėti vaikų, naudoja prieš juos psichologinę, fizinę ar seksualinę prievartą, gaunamą valstybės paramą naudoja ne šeimos interesams ir todėl iškyla pavojus vaikų fiziniam, protiniam, dvasiniam, doroviniam vystymuisi ir saugumui¹.

1.6.9. **Šeima** – sutuoktiniai ir jų vaikai (įvaikiai), jeigu jų yra. Šeima taip pat gali būti nepilna ar išplėstinė.

***Pastaba.** Pripažinti, kad Lietuvos Respublikos Seimo 2008 m. birželio 3 d. nutarimas Nr. X-1569 „Dėl Valstybinės šeimos politikos koncepcijos patvirtinimo“ (Žin., 2008, Nr. 69-2624) tiek, kiek juo patvirtintos Valstybinės šeimos politikos koncepcijos 1.6 punkto nuostatose yra įtvirtintos tik santuokos pagrindu sukurtos (buvusios sukurtos) darnios šeimos, daugiavaikės šeimos, išplėstinės šeimos, krizę išgyvenančios šeimos, nepilnos šeimos, socialinės rizikos šeimos ir šeimos sąvokos, prieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijos 38 straipsnio 1, 2 dalims, o tiek, kiek juo patvirtintos Valstybinės šeimos politikos koncepcijos 5.8 punkte yra nustatyta, kad Seimas ir Vyriausybė, rengdami teisės aktus šeimos politikos srityje, atsižvelgia ir derina juos su šios koncepcijos nuostatomis, prieštarauja konstituciniam teisinės valstybės principui.

*Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, [Nutarimas](#)
2011-09-28, Žin., 2011, Nr. 118-5564 (2011-09-30)*

1.7. Koncepcija remiasi šiomis teisinėmis nuostatomis:

1.7.1. *Konstitucijos* (Žin., 1992, Nr. 33-1014) 38 straipsniu: „Šeima yra visuomenės ir valstybės pagrindas. Valstybė saugo ir globoja šeimą, motinystę, tėvystę ir vaikystę. Santuoka sudaroma laisvu vyro ir moters sutarimu. (...) Sutuoktinių teisės šeimoje lygios. Tėvų teisė ir pareiga – auklėti savo vaikus dorais žmonėmis ir ištikimais piliečiais, iki pilnametystės juos išlaikyti. Vaikų pareiga – gerbti tėvus, globoti juos senatvėje ir tausoti jų palikimą.“;

1.7.2. *Konstitucijos* 39 straipsniu: „Valstybė globoja šeimas, auginančias ir auklėjančias vaikus namuose, įstatymo nustatyta tvarka teikia joms paramą (...)“;

1.7.3. *Konstitucijos* 26 straipsniu: „(...) Tėvai ir globėjai nevaržomi rūpinasi vaikų ir globotinių religiniu ir doroviniu auklėjimu pagal savo įsitikinimus.“;

1.7.4. *Civilinio kodekso* (Žin., 2000, Nr. 74-2262) trečiosios knygos „Šeimos teisė“ 3.3 straipsniu:

„1. Šeimos santykių teisinis reglamentavimas Lietuvos Respublikoje grindžiamas monogamijos, santuokos savanoriškumo, sutuoktinių lygiateisiškumo, prioritetinės vaikų teisių ir interesų apsaugos ir gynimo, vaikų auklėjimo šeimoje, motinystės visokeriopos apsaugos principais bei kitais civilinių santykių teisinio reglamentavimo principais.

2. Šeimos įstatymai ir jų taikymas turi užtikrinti šeimos ir jos reikšmės visuomenėje stiprinimą, šeimos narių tarpusavio atsakomybę už šeimos išsaugojimą ir vaikų auklėjimą, galimybę visiems šeimos nariams tinkamai įgyvendinti savo teises ir apsaugoti nepilnamečius vaikus nuo netinkamos kitų šeimos narių bei kitų asmenų ir kitokių veiksnių įtakos.“;

1.7.5. *Civilinio kodekso* trečiosios knygos 3.161 straipsnio 2, 3, 5, 6 dalimis:

„2. Vaikas turi teisę žinoti savo tėvus, jei tai nekenkia jo interesams ar įstatymai nenumato ko kita.

3. Vaikas turi teisę gyventi kartu su tėvais, būti auklėjamas ir aprūpinamas savo tėvų šeimoje, bendrauti su tėvais, nesvarbu, ar tėvai gyvena kartu, ar skyrium, bendrauti su giminaičiais, jei tai nekenkia vaiko interesams.“;

„5. Vaikų, gimusių nesusituokusiems tėvams, ir vaikų, gimusių susituokusiems tėvams, teisės yra lygios.

6. Tėvams nutraukus santuoką, ją pripažinus negaliojančia ar tėvams gyvenant skyrium, vaikų teisės nesikeičia.“;

1.7.6. *Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos* (Žin., 1995, Nr. 90-987) 12 straipsniu: „Vyras ir moteris, sulaukę santuokinio amžiaus, turi teisę tuoktis ir sukurti šeimą pagal šią teisę reguliuojančius valstybės vidaus įstatymus.“;

¹Lietuvos Respublikos socialinių paslaugų įstatymas (Žin., 2006, Nr. 17-589)

1.7.7. *Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos protokolo Nr. 7* 5 straipsniu (Žin., 2000, Nr. [96-3016](#)): „Sutuoktiniai turi lygias civilinės teisės pobūdžio teises ir atsakomybę tarpusavio santykiuose bei savo vaikų atžvilgiu tiek santuoką sudarius ir jai tęsiantis, tiek ją nutraukus. Šis straipsnis netrukdo valstybėms imtis tokių priemonių, kokios yra būtinos vaikų interesams ginti.“;

1.7.8. *1989 m. Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijos* (Žin., 1995, Nr. [60-1501](#)) preambule: „(...) šeimai, kaip pagrindinei visuomenės ląstelei ir natūraliai visų jos narių, ypač vaikų, augimo ir gerovės aplinkai, turi būti suteikta reikiama apsauga ir pagalba, kad ji galėtų prisiimti visas pareigas visuomenei“, „(...) vaikas visapusiškai ir harmoningai vystytis gali tik augdamas šeimoje, jausdamas laimę, meilę ir supratimą.“

1.8. Šeimos išskirtinė vertė

1.8.1. *Darni šeima pati savaime yra gėris*, nes atitinka prigimtinius asmens poreikius ir socialumą ir leidžia visiškai juos išreikšti:

- būti besąlygiškai mylimam ir priimamam, nepaisant galių, gabumų ir pasiekimų, nes kiekvienas asmuo yra unikalus ir savaime vertingas;
- būti atviram kitam asmeniui, pasitikėti ir dalytis gyvenimu su juo (bendrauti ir bendradarbiauti);
- turėti tėvus kaip autoritetą, kuriais pasitikima, iš jų mokomasi, lygiuojamasi kaip į vyro ir moters tarpusavio santykių pavyzdį, taip atskleidžiant ir įtvirtinant savo tapatybę.

1.8.2. *Santuoka grindžiama šeima yra istoriškai ir moksliškai patvirtintas patikimiausias institutas*, sudarantis geriausias sąlygas visų jos narių visapusiškam ir visaverčiam prigimtinių galių bei socialinių įgūdžių ugdymui(si). Todėl *šeima yra visuomenės pažangos pagrindas, tautos gerovės ir išlikimo garantas*.

1.8.3. *Šeima yra pirminis socialinis institutas*, kuris kiekvienoje visuomenėje užtikrina socialų gyvenimo būdą grindžiančių vertybių, elgesio normų, formalių ir neformalių taisyklių visumą. Visuomenės gyvenimas pakrinka, jei šeimai stinga palaikymo ir apsaugos.

1.8.4. *Šeima kaip pirminė bendruomenė*, susiformavusi pirmiau nei valstybė ar kuris kitas socialinis darinys, yra natūrali ir *pagrindinė visuomenės ląstelė*. Gyvenimas drauge ir šeimos narių bendrystė bei tarpusavio priklausomybė grindžia būtinybę matyti šeimą kaip visumą. Žmogaus teisės pirmiausia įgyvendinamos per šeimą, ne skaidant ją į atskirus narius, bet stiprinat jų tarpusavio atsakomybę. Vyro ir moters santuokos pagrindu sukurta šeima, net tapusi nepilna, geriau apsaugo savo narių teises ir rengia visaverčiam asmeniniam bei socialiniam gyvenimui negu bet kuri valstybės įsteigta ir remiama institucija.

1.8.5. *Šeimoje asmenų lyčių ir kartų skirtumų papildomumas* užtikrina tarpusavio santykių pilnatvę. Vyro ir moters lygiavertis bendradarbiavimas, glaudūs ryšiai tarp kartų, lemiantys kultūros vertybių ir konstruktyvių elgesio modelių abipusį perimamumą, turi įtakos visuomenės solidarumui, demokratiškumui ir pilietiškumui. Lyčių skirtumai, vis iš naujo patvirtinami neurobiologijos ir neuropsichologijos studijų², savaime nekuria nelygių galimybių ir neveda į diskriminaciją, bet yra sąlyga skirtingai raiškai, požiūriams, talentams, patirčiai, kurie suteikia galimybę kūrybiškai bendradarbiauti kiekvienoje visuomenės gyvenimo srityje.

1.8.5.1. Lyčių papildomumas, kuris pasireiškia ir ugdomas pirmiausia šeimoje, reiškia ne gyvenimo sričių ar darbų dalijimą į vyriškus ir moteriškus, bet vyro ir moters lygiavertį bendradarbiavimą visų rūšių veikloje (jie abu atsakingi už šeimos gyvenimą ir vaikų auklėjimą), atpažįstant ir pripažįstant abiejų savitumą, skirtingos ir todėl viena kitą papildančios raiškos indėlį, o tai užtikrina žmogiškojo kūrybiškumo ir tarpusavio santykių dinamiką.

1.8.5.2. Sutuoctinių santarvė ir bendradarbiavimas šeimoje yra kartų (tėvų ir vaikų, senelių ir vaikų) santarvės ir bendradarbiavimo prielaida. Savo patirtimi, galimybėmis, požiūriais skirtingi šeimos nariai turi daug daugiau prielaidų mokytis tolerancijos, supratimo, įsiklausyti į kito nuomonę.

1.8.6. *Šeimos stabilumas* – šeimos narių tarpusavio pasitikėjimas ir sugyvenimas – laiduoja visų šeimos narių socialinių ir psichologinių poreikių tenkinimą, tiesiogiai veikia jų kaip asmenų

² Brizendine L., Wels S., *The Female Brain*, N.Y.: Morgan Road Books, 2006.

kūrybingumą, gebėjimą įsiliesti į visuomenę, bendradarbiauti ir konstruktyviai adaptuotis sparčiai kintančiame pasaulyje.

1.9. Šeimos pagrindinės funkcijos asmens ir visuomenės gyvenime

1.9.1. *Asmenų bendruomenės kūrimas* – tarpasmeninių ryšių užmezgimas ir plėtotė, partneriško lyčių abipusiškumo ir papildomumo, asmenų tarpusavio pagarbos, pasitikėjimo ir atsakomybės ugdymas priimant sutuoktinių ir tėvų įsipareigojimus.

1.9.2. *Prokreacija* – gyvybės davimas iš meilės, grindžiamos atsakingu motinystės ir tėvystės supratimu, vaikų auginimas.

1.9.3. *Ugdymas ir socializacija* – kultūros ir vertybių, elgesio normų bei pirminių žinių perteikimas, pažinimo ir bendravimo įgūdžių ugdymas, žmogaus gabumų atskleidimo ir galimybės juos įgyvendinti užtikrinimas, asmens lytinės tapatybės ugdymas (vyro ir moters vaidmens šeimoje ir visuomenėje pažinimas), savimonės ugdymas, socialinė rehabilitacija.

1.9.4. *Globa ir rekreacija* – žmogiškosios globos, psichologinio saugumo (ypač vaikų, vyresnio amžiaus žmonių ir neįgalių žmonių) užtikrinimas, psichofizinės brandos ugdymas, asmens psichinių, fizinių bei dvasinių galių atkūrimas ir palaikymas.

1.9.5. *Namų ūkio kūrimas* – bendros veiklos, solidarumo ir subsidiarumo patirties, įsipareigojimų, atsakomybės ir savarankiškumo ugdymas, materialinio apsirūpinimo užtikrinimas, gebėjimo derinti šeimos gyvenimą ir darbinį užimtumą ugdymas.

2. ŠEIMOS RAIDOS IR ŠEIMOS GYVENIMO SĄLYGŲ PROBLEMOS

2.1. Socialinis ir ekonominis nestabilumas, naujos galimybės ir iššūkiai (dėl to sumažėjo dalies šeimų gebėjimas prisitaikyti prie naujų aplinkybių), bendros šeimos politikos, skirtos šeimos vaidmeniui stiprinti, šeimos vertybėms puoselėti, nebuvimas valstybėje ir nepakankamas dėmesys darniai, sveikai šeimai išryškino didėjančią šeimos instituto krizę. Šią situaciją iliustruoja toliau išdėstytos šeimos demografinės, kultūrinės aplinkos ir vertybių pokyčių, ekonominės, vaikų ugdymo ir visokeriopo saugumo užtikrinimo bei kitos problemos.

2.2. Demografinės problemos

2.2.1. **Mažas santuokų skaičius.** Nors per pastaruosius penkerius metus, po dešimtmetį (1991–2001) trukusio santuokų skaičiaus mažėjimo, šis skaičius ėmė didėti – 2006 m. susituokė 21,2 tūkst. porų (1,3 tūkst. porų daugiau nei 2005 m.)³, tačiau 1990 m. tuokėsi 36,3 tūkst. porų, tad santykinai šis skaičius yra mažas.

2.2.2. **Tuokiamasi vyresnio amžiaus.** 2006 m. vidutinis pirmą kartą santuoką sudarančių vyrų amžius buvo 27 metai, moterų – 25 metai. 2000 m. – atitinkamai 26 ir 24 metai.⁴ 1989 m. surašymo duomenimis, tarp 20–24 metų vyrų vedusių buvo trečdalis (32,8 proc.), o 2001 m. duomenimis, jų buvo per pusę mažiau – tik šeštadalis (16,5 proc.), šio amžiaus ištekęsios moterų atitinkamai sumažėjo nuo 55,5 iki 32,5 proc.

2.2.3. **Gana dažnos ištuokos.** 2006 m. buvo įregistruota apie 11,2 tūkst. ištuokų (202 poromis daugiau nei 2005 m. 1990 m. šimtui santuokų teko 35, 2005 m. – 58 ištuokos.⁵ Vidutiniškai per metus po ištuokos be vieno iš tėvų (dažniausiai be tėvo) lieka apie 10 tūkst. vaikų.⁶

2.2.4. **Vis daugiau porų gyvena kartu, neregistruosios santuokos.** Socialinių tyrimų instituto duomenimis, gyvenimui nesusituokus pritaria beveik pusė (44 proc.) apklaustų respondentų nuo 18 iki 24 metų. Gyvenimas nesusituokus didina, kaip rodo daugelio tyrimų duomenys⁷, tarpusavio santykių įtampą, polinkį į seksualinę neištikimybę, nenorą ar atidėliojimą

³ Statistikos departamento 2007-05-11 informacija „Lietuvos šeima šiandien“, <http://www.stat.gov.lt/lt/news/view?id=1110>

⁴ Statistikos departamento 2007-05-11 informacija „Lietuvos šeima šiandien“, <http://www.stat.gov.lt/lt/news/view?id=1110>

⁵ Nacionalinės sveikatos tarybos metinis pranešimas, 2006, Vilnius, 2007, p. 11.

⁶ Statistikos departamento 2007-05-11 informacija „Lietuvos šeima šiandien“, <http://www.stat.gov.lt/lt/news/view?id=1110>

⁷ Garrison M., „Is Consent Necessary? An Evaluation of the Emerging Law of Cohabitant Obligation“// *UCLA Law Review*, February, 2005, p. 815-896; Wilcox W.B. et al. *Why Marriage Matters: Twenty-Six Conclusions from the Social Sciences*. N.Y.: Institute for American Values, 2005; Wilcox W.B. and Nock

turėti vaikų, smurto prieš moteris ir vaikus galimybę; sugyventinių kūdikių mirtingumas yra didesnis nei susituokusiųjų, sugyventinių vaikai turi daugiau elgesio problemų, didesnę polinkį į alkoholį, narkotikus, ankstyvus lytinius santykius.

2.2.5. **Mažas gimstamumas.** Suminis gimstamumo rodiklis⁸ (2006 m. buvo 1,3, o 1990 m. – 2,02) neužtikrina kartų kaitos. 2006 m. Lietuvoje gimė 31,3 tūkst. kūdikių (724 kūdikiais daugiau nei 2005 m.). Nors nuo 2003 m. gimimų skaičius didėja, tačiau Lietuvoje gimstamumas vis dar išlieka vienas mažiausių ES valstybėse narėse.⁹

2.2.6. **Mažėja vaikų skaičius.** Per 2006 m. vaikų sumažėjo 23,3 tūkst. (3,2 proc.). Per dešimtį metų nuo 1990 iki 2000 m. vaikų sumažėjo 125,4 tūkst. (12,6 proc.), o nuo 2000 m. – 175,8 tūkst. (20,2 proc.).¹⁰

2.2.7. **Gimdo vis vyresnio amžiaus moterys.** 2006 m. vidutinis gimdyvių, gimdančių pirmą vaiką, amžius buvo 25 metai¹¹, o 1994 m. – 23 metai.

2.2.8. **Gausėja vaikų, gimusių ne santuokoje.** Statistikos departamento prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės duomenimis, 1990 m. ne santuokoje gimė 7 proc., o 2003 m. – 29,5 proc. vaikų. Santuokos neregistravusiems tėvams 2005 m. gimė 8,6 tūkst., o 2006 m. jau 9,3 tūkst. vaikų. 2000 m. šis skaičius siekė tik 7,7 tūkst.¹²

2.2.9. **Vaikų iki 1 metų mirtingumas.** Šis rodiklis prilyginamas šalies socialinio ekonominio išsivystymo ekvivalentui. 2005 m. mirė 209 vaikai iki 1 metų, 2006 m. – 212. Kūdikių mirtingumo vidurkis – 6,8 tūkstančiui gyvų gimusių kūdikių, ES valstybių narių vidurkis – 5,2.¹³

2.2.10. **Gausėja be abiejų tėvų gyvenančių vaikų.** Dėl ištuokų, skurdo, emigracijos daugėja namų ūkių, kuriuose vaikus augina vienas iš tėvų ar globėjas. 2005 m. tokių namų ūkių buvo 11 proc., o 2006 m. – jau 13 proc. Beveik pusę 2005 m. išvykusiųjų iš Lietuvos sudarė susituokę asmenys, todėl Lietuvoje formuojasi naujas šeimos tipas, kai vienas arba abu tėvai laikinai gyvena užsienyje, o jų vaikai, likę gyventi gimtinėje, dažnai įgyja našlaičio sindromą.

2.2.11. **Kas antra šeima – be vaikų.** 2006 m. daugiau nei pusė (55 proc.) šeimų neturėjo vaikų, vieną vaiką turėjo – 22 proc., 2 vaikus – 17, 3, o daugiau vaikų – 6 proc. Vidutinis šeimos dydis – 2,4 asmens.¹⁴

2.2.12. **Visuomenė senėja.** 2006 m. 60 metų ir vyresni gyventojai sudarė 20,4 proc., o vaikai iki 14 metų – 16,5 proc. Senėjimo indeksas¹⁵ nuo 2001 m. iki 2006 m. padidėjo nuo 98 iki 124.¹⁶

2.3. Kultūrinės aplinkos ir vertybių pokyčiai

2.3.1. **Santuokos, kaip vertybės, silpnėjimas.** Jį lemia kintančios visuomenės vertybinės nuostatos – naujų gyvenimo kartu formų pripažinimas, asmens saviraiškos svarba, karjeros ir tvirto materialinio pagrindo siekimas, įsipareigojimų, atsakomybės vengimas.

2.3.2. **Žema tarpusavio santykių kultūra.** Visuomenė yra menkai psichologiškai išprususi, jos žinios apie šeimos ir asmens psichosocialinės raidos tarpinius ribotos, bendravimo įgūdžiai skurdūs. Konfliktai šeimoje neigiamai veikia vaikų ir tėvų dvasinę sveikatą.

2.3.3. **Kartų solidarumo mažėjimas.** Vis dažniau visuomenėje pasireiškia kartų susvetimėjimas ir priešiškumas.

S.L., „What’s Love Got to Do with It? Equality, Equity, Commitment, and Women’s Marital Happiness“// *Social Forces* 84: 1321–1345.

⁸ Suminis gimstamumo rodiklis – vidutinis gyvų gimusių vaikų, kuriuos moteris pagimdė per savo reproduktyvų gyvenimo laikotarpį, skaičius.

⁹ Statistikos departamento 2007-05-11 informacija „Lietuvos šeima šiandien“, <http://www.stat.gov.lt/lt/news/view/?id=1110>

¹⁰ Statistikos departamento 2007-05-31 informacija „Lietuvos vaikai“, <http://www.stat.gov.lt/lt/pages/view/?id=1878>

¹¹ Statistikos departamento 2007-05-11 informacija „Lietuvos šeima šiandien“, <http://www.stat.gov.lt/lt/news/view/?id=1110>

¹² Statistikos departamento 2007-05-11 informacija „Lietuvos šeima šiandien“, <http://www.stat.gov.lt/lt/news/view/?id=1110>

¹³ Nacionalinės sveikatos tarybos metinis pranešimas, 2006, Vilnius, 2007, p. 11.

¹⁴ Statistikos departamento 2007-05-11 informacija „Lietuvos šeima šiandien“, <http://www.stat.gov.lt/lt/news/view/?id=1110>

¹⁵ Senėjimo indeksas – 60 m. ir vyresnių gyventojų skaičius, tenkantis šimtui vaikų iki 14 m.

¹⁶ Nacionalinės sveikatos tarybos metinis pranešimas, 2006, Vilnius, 2007, p. 10.

2.3.4. **Tėvų užimtumas.** Didelis tėvų užimtumas daro poveikį tėvų ir vaikų santykiams, mažai dėmesio skiriama vaikų priežiūrai ir auklėjimui, dėl to silpnėja ryšiai tarp šeimos narių.

2.4. Socialinės ir ekonominės šeimos problemos

2.4.1. **Šeimų skurdas.** Tarp sunkiausiai besiverčiančių ar skurstančių šeimų pirmiausia patenka nepilnos ir daugiavaikės šeimos, šeimos, auginančios mažamečius vaikus, prižiūrinčios neįgalius asmenis, mažos motyvacijos, nesugebančios prisitaikyti prie kintančių gyvenimo sąlygų šeimos. Statistikos departamento prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės duomenimis, santykinis skurdo rodiklis¹⁷ nuo 2003 m. (15,9 proc.) didėjo ir 2005 m. sudarė 16,9 proc. Namų ūkių, kuriuose yra vaikų, santykinio skurdo rodiklis didesnis nei vidutiniškai šalyje ir siekia 17,2 proc. Daugiavaikėse šeimose minėtas rodiklis siekė 36,5 proc.¹⁸

2.4.2. **Būsto problemos.** Būsto fondo struktūra neatitinka namų ūkių struktūros ir poreikių. Valstybės teikiama parama būstui įsigyti ar išsinuomoti nėra pakankama. 2006 m. pabaigoje sąrašuose socialiniam būstui nuomoti buvo daugiau kaip 16 tūkst. asmenų (šeimų) (2005 m. jų buvo 13,5 tūkst.), tarp jų jaunos šeimos sudarė 35,8 proc. Per 2006 m. tik 890 asmenų (šeimų) buvo suteikta galimybė išsinuomoti gyvenamąsias patalpas (2005 m. tokių šeimų buvo 956).¹⁹ Būsto problema – tai viena svarbiausių santuokų mažėjimo, jų atidėjimo vėlesniam laikui, mažo gimstamumo ir problemų, susijusių su vaiko ugdymui palankių sąlygų sudarymu, priežasčių.

2.4.3. **Darbo ir pareigų šeimoje suderinamumo problemos.** Silpnai išvystytos lanksčios užimtumo formos (darbas ne visą darbo dieną, lankstus darbo grafikas, darbas namuose ir kt.) ir nepakankamos vaikų priežiūros paslaugos riboja galimybes tėvams pasirinkti profesinio darbo ir vaikų ugdymo derinimo režimą, užtikrinti lyčių lygybę ir siekti demografinių rezultatų gerėjimo.

2.4.4. **Emigracija.** Ją lemia maži atlyginimai, žemas pragyvenimo lygis, problemos, kylančios jaunimui įsidarbinant pirmą kartą, ilgalaikis nedarbas, gana didelis neoficialus užimtumas. Lietuvos gyventojų emigracijos mastai ir intensyvumas yra labai dideli. Per pirmuosius narystės Europos Sąjungoje metus (2004 m.) emigrantų iš Lietuvos skaičius išaugo 1,4 karto – nuo 22,7 tūkst. iki 32,5 tūkst. Daugiausia – 48,1 tūkst. (2 kartus daugiau nei 2003 m.) emigravo 2005 m. Per 2006 m. emigrantų skaičius sumažėjo: emigravo apie 27,8 tūkst., tai beveik du kartus mažiau nei 2005 m. ir penktadaliu daugiau nei 2003 m. Iš Lietuvos išvyksta jauni, dažniausiai 20–29 metų, turintys vidurinį, aukštesnįjį ar aukštąjį išsilavinimą, darbingi žmonės.²⁰ Dėl kokybinių Lietuvos gyventojų pokyčių, susijusių su emigracija, didėjanti amžiaus, lyties disproporcija, protų nutekėjimas, darbo jėgos modifikacija ir trūkumas neigiamai veikia šeimos institutą. Nepakankamai skatinama grįžtamoji migracija. Neefektyvus darbo jėgos judumas Lietuvos viduje.

2.4.5. **Nepakankama socialinės pagalbos ir paramos šeimai sistema.** Nėra ekonominio stabilumo, neužtikrinta paramos šeimai plėtra ir kokybė. Esama socialinės paramos infrastruktūra silpnai išplėtotą, trūksta veiksmų koordinavimo, jaučiamas kvalifikuotų specialistų, dirbančių su šeima, stygius. Socialinės pagalbos ir paramos sistema daugiau orientuota ne į prevencinį darbą ar paslaugų šeimai teikimą, bet į padarinius, socialinių išmokų mokėjimą. Išmokų mokėjimas netiesiogiai pratina nedarnių šeimų tėvus gyventi vaikų sąskaita ir vengti socialiai naudingo darbo. Nepakankamai užtikrinama jaunimo integracija į darbo rinką.

2.4.6. **Nepakankama valstybės pagalba ir parama šeimai krizių atvejais.** Stokojama įvairiapusės pagalbos ir paramos šeimos socialinių, psichologinių ir kitų krizių atvejais. Stinga institucijų, vykdančių ir koordinuojančių socialinės, pedagoginės ir psichologinės paramos šeimai veiklą.

2.5. Vaikų ugdymo ir visokeriopo saugumo užtikrinimo problemos

2.5.1. **Daug dėl tėvų emigracijos be tėvų priežiūros paliktų vaikų.** Emigracijos problemos yra kompleksinės, susijusios su vaiko juridinio atstovavimo aspektais, jo emocine, moraline būkle, jo ugdymo ir ugdymosi procesu, tinkamomis gyvenimo sąlygomis. Maždaug pusė emigrantų turėjo vaikų, bet tik kas antras iš jų išvyko kartu su vaikais. Emigracijos tyrimo

¹⁷ Santykinis skurdo rodiklis – kai gyventojų išlaidos 50 proc. mažesnės už Lietuvos vartotojų išlaidų vidurkį.

¹⁸ Statistikos departamentas. Gyvenimo lygis ir skurdas 2005 m., Vilnius, 2006, p. 20.

¹⁹ Statistikos departamentas. Socialinio būsto nuoma ir valstybės remiami būsto kreditai 2006, Vilnius, 2007, p. 4.

²⁰ Statistikos departamento 2007-06-29 informacija, <http://www.stat.gov.lt/lt/news/view/?id=1927>

rezultatai rodo, kad kas antro emigranto vaikai liko Lietuvoje su vienu iš tėvų, seneliais ar kitais giminaičiais.²¹

2.5.2. Nemažėja globos namuose augančių vaikų skaičius. 2007 m. pradžioje buvo 13,3 tūkst. be tėvų globos likusių vaikų. 2006 m. pabaigoje, kaip ir 2005 m., globos namuose gyveno 6,1 tūkst. vaikų.²²

2.5.3. Daug socialinės rizikos šeimų ir jose augančių vaikų. 2007 m. pradžioje vaiko teisių apsaugos tarnybų įskaitose buvo įrašyta 13,5 tūkst. socialinės rizikos šeimų, jose augo 31,4 tūkst. vaikų.²³ Apie du trečdaliai šeimų įrašyta į įskaitą dėl girtavimo. Šios šeimos dažnai neturi pakankamai socialinių gebėjimų ir motyvacijos savarankiškai tvarkyti savo gyvenimą, todėl nesugeba auklėti savo vaikų, naudoja prieš juos psichologinę, fizinę prievartą, gaunamą valstybės paramą naudoja ne šeimos interesams. Manytina, kad savo gyvenimo būdo įpročius jos perduos kitoms kartoms.

2.5.4. Smurtas prieš vaikus. 2006 m. nuo nusikalstamų veikų nukentėjo 5,1 tūkst. vaikų (186 vaikais daugiau nei 2005 m.). Dažniausiai nukentčia 14–17 metų paaugliai, du trečdaliai nukentėjusiųjų – berniukai. Užregistruojama vis daugiau vaikų seksualinės prievartos atvejų. Vaikai sudaro daugiau nei pusę visų užregistruotų nukentėjusiųjų nuo šių nusikalstamų veikų. 2006 m. nuo seksualinio pobūdžio nusikalstamų veikų nukentėjo 272 vaikai (2005 m. – 239).²⁴

2.5.5. Gausėja vaikų, turinčių įvairių sveikatos sutrikimų. Statistikos departamento prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės duomenimis, 2005 m. bent viena liga sirgo trys ketvirtadaliai vaikų. 2005 m. iš visų patikrintų vaikų iki 16 metų visai sveikų buvo tik 43 proc., o 2000 m. šis skaičius siekė 46 proc. 2006 m. Lietuvoje buvo 15 667 neįgalūs vaikai, tai sudarė 2,7 proc. visų Lietuvos vaikų.²⁵

2.5.6. Nepakankamas jaunimo rengimas šeimai. Mokyklose vangiai diegiamos pedagogiškai pagrįstos jaunimo rengimo šeimai programos. Dažniausiai orientuojamasi tik į šeimos prokreacinę funkciją, nepakankamai atskleidžiami atsakingos tėvystės bei motinystės principai, neugdomas mergaičių ir berniukų gebėjimas kartu svarstyti tarpusavio santykių problemas, atpažinti ir priimti jų požiūrių ir psichologinių reakcijų skirtumus.

2.5.7. Dalis paauglių per anksti pradeda lytinį gyvenimą. Tai neigiamai veikia skirtingos lyties asmenų gebėjimus ateityje užmegzti ilgalaikius atsakomybę, pagarba ir meile grįstus tarpusavio santykius ir ryšius, būtinus visavertei šeimai sukurti ir plėtoti. Lietuvos sveikatos informacijos centro duomenimis, 2006 m. gimdymų skaičius moterų iki 18 m. amžiaus grupėje – 443 (1,5 proc. visų gimdymų), dirbtinių abortų skaičius moterų nuo 15 iki 17 m. amžiaus grupėje – 213 (2,2 proc. visų abortų skaičiaus).

2.5.8. Tarp jaunimo sparčiai plinta žalingi įpročiai. Atliktų tyrimų duomenimis, 19 proc. 15–17 metų vaikų globos namų auklėtinių yra bandę bent vieną iš narkotikų nors kartą gyvenime, 12 proc. – nors kartą per paskutinius 12 mėnesių, 8 proc. – per paskutines 30 dienų. 2006 m. užregistruoti 1 042 asmenys, padarę nusikalstamas veikas, susijusias su disponavimu narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis (2005 m. – 1010, 2004 m. – 869). 2006 m. užregistruota 47 nepilnamečiai asmenys, padarę nusikalstamas veikas, susijusias su neteisėta narkotikų apyvarta, (2005 m. – 46, 2004 m. – 49, 2003 m. – 37, 2002 m. – 15 asmenų).²⁶

2.5.9. Nepakankamas vaikų ir jaunimo užimtumas. Trūksta vaikų ir jaunimo užimtumo programų ir konkrečių paslaugų, dienos centrų, kitų vaikų papildomo ugdymo įstaigų; neišspręstos vaikų ir jaunimo vasaros poilsio ir užimtumo problemos. Mokesčiai už papildomo ugdymo paslaugas mokyklose ar kitose institucijose daliai šeimų yra per sunki našta.

2.5.10. Ikimokyklinio ugdymo įstaigų stygius ir teikiamų paslaugų neatitiktis poreikiams. Lietuvoje didėja ikimokyklinio ugdymo įstaigų poreikis. 2006 m. pabaigoje šalyje

²¹ Statistikos departamento 2007-06-29 informacija, <http://www.stat.gov.lt/lt/news/view/?id=1927>

²² Statistikos departamento 2007-04-27 informacija, Socialinės paslaugos, 2006 m., p. 1.

²³ Statistikos departamento 2007-04-27 informacija, Socialinės paslaugos, 2006 m., p. 1.

²⁴ Statistikos departamento 2007-05-31 informacija „Lietuvos vaikai“, <http://www.stat.gov.lt/lt/pages/view/?id=1878>

²⁵ Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos atliktas tyrimas „Neįgaliųjų vaikų situacija ir problemos Lietuvoje“, <http://www3.lrs.lt/docs2/XRIAERBQ.DOC>

²⁶ Narkotikų kontrolės departamentas. Statistinė informacija apie narkotikų ir psichotropinių medžiagų vartojimo paplitimą bei neteisėtą apyvartą Lietuvoje, Vilnius, 2007, p. 3–4.

buvo 652 ikimokyklinio ugdymo įstaigos, arba 62 įstaigomis mažiau negu 2000 m. Ikimokyklinės ugdymo įstaigos lanko vis daugiau šalies ikimokyklinio amžiaus vaikų: 2000 m. – 41 proc., 2006 m. – 55 proc., iš jų mieste – 75 proc., kaime – 20 proc.²⁷ Didėja vienkartinį ir periodinių priežiūros paslaugų, trunkančių kelias valandas (dažniausiai vaikų iki 1 metų) arba orientuotų į atskirų vaiko gebėjimų ugdymą, poreikis namuose ir darželiuose.

2.5.11. Tėvų su vaikais kartu praleidžiamas laikas. Ugdymo sėkmė šeimoje priklauso nuo drauge su vaiku praleisto laiko ir jo pedagoginio turiningumo. Tai bendras darbas namų ūkio ruošoje, pažintinės išskylos ir atostogos, bendras šeimos tradicijų ir švenčių kūrimas, bendri žaidimai, kiti laisvalaikio praleidimo būdai drauge ir pan. Tačiau Lietuvoje menkai atsižvelgiama į tai, kad tėvų, auginančių mokyklinio amžiaus vaikus, darbo laikas ir atostogų laikas turi būti derinamas prie vaikų mokyklinio užimtumo.

2.5.12. Neigiamas viešosios informacijos poveikis nepilnamečiams. Vienas didžiausių sunkumų, su kuriais susiduria tėvai, augindami vaikus, – žemos kultūros, seksualizuotos ir smurtinės informacijos plitimas televizijoje, internete ir kitose visuomenės informavimo priemonėse. Tai daro didžiulį neigiamą poveikį vaiko asmenybės vystymuisi, jo vertybinių nuostatų formavimuisi. 2006 m. duomenimis, kriminalai, erotika ir seksas – populiariausios žiniasklaidos temos. Čia pateikiama informacija nepilnamečiams formuoja iškreiptą vertybių sistemą, nepagarbą žmogui, yra skatinama neapykanta ir agresija.

2.6. Kitos problemos

2.6.1. Nėštumo nutraukimo ir nevaisingumo problemos. Pasitaiko atvejų, kad nėštumo nutraukimas atliekamas prieš tai moteriai nesuteikus reikiamos socialinės, pedagoginės, psichologinės, juridinės, materialinės ar kitokio pobūdžio pagalbos. Nepakankamai dėmesio skiriama nevaisingumo prevencijai ir gydymui. Nepakanka dėmesio pedagogiškai pagrįstam paauglių ir jaunimo lytiniam ugdymui, atsakingos lytinės elgsenos formavimui.

2.6.2. Daugėja smurto atvejų. Lietuvos nacionalinio Jungtinių Tautų Vaikų fondo komiteto (UNICEF) tyrimo duomenimis, psichologinis arba fizinis smurtas būdingas 65 proc. šeimų (tyrimo duomenyse nenurodoma, ar smurtas vyksta sutuoktinių, ar sugyventinių porose). Apie du trečdalius moterų bent kartą patyrė vyrų fizinį, psichologinį ar seksualinį smurtą. 2006 m. nuo tėvų nukentėjo 730 vaikų, tai 38 proc. daugiau nei 2005 m.²⁸

2.6.3. Nepakankamas dėmesys prevenciniam, intervenciniam, postvenciniam darbui su šeima – stinga šeimų pedagoginio, psichologinio, medicininio ir ekonominio švietimo bei konsultavimo, šeimos narių fizinės, psichinės bei dvasinės rehabilitacijos paslaugų.

2.6.4. Nėra bendros koordinavimo sistemos šeimos politikos srityje. Neatliekamas sistemingas ir išsamus šeimų padėties ir poreikių tyrimas, ne visada vadovaujamosi jau priimtomis strateginėmis nuostatomis. Nėra bendros šeimos politikos sistemos, o esančios politikos priemonės įgyvendinamos nenuosekliai ir fragmentiškai.

2.6.5. Išvardytos problemos daro neigiamą įtaką šeimos institutui, ir tik stipri, atsakinga šeima yra pajėgi įveikti šias problemas.

3. VALSTYBINĖS ŠEIMOS POLITIKOS TIKSLAS, PRIORITETAS IR PRINCIPAI

3.1. Valstybinės šeimos politikos tikslas – numatyti ir vykdyti šeimos institutą palaikančią ir stiprinančią bendrą politiką, kuri užtikrintų bendrąsias sąlygas teikiant diferencijuotą valstybės ir visuomeninių institucijų pagalbą šeimai visose srityse, siekiant, kad būtų sudarytos sąlygos jai būti autonomišku, atsakingu, tvirtu, stabilu, aktyviu ir savarankišku institutu, gebančiu visavertiškai atlikti savo funkcijas.

3.2. Kadangi gyvenimas šeimoje yra palankiausias kiekvieno asmens visavertei socializacijai, valstybinės šeimos politikos prioritetas – kurti šeimai palankią aplinką:

- sudaryti sąlygas įgyvendinti šeimos prokreacinę funkciją, ypač ją derinti su kitomis šeimos socializaciją užtikrinančiomis funkcijomis;

- plėtoti diferencijuotas kompleksines paslaugas šeimai, stiprinant tėvų kaip pirmųjų ir svarbiausių vaiko ugdytojų vaidmenį, siekiant šeimos išsaugojimo ir deramos vaikų socializacijos;

²⁷ Statistikos departamentas. Švietimas 2006, p. 37.

²⁸ Statistikos departamento 2007-05-31 informacija „Lietuvos vaikai“, <http://www.stat.gov.lt/lt/pages/view/?id=1878>

- remti švietimo ir socialinės pagalbos programas, padedančias atkurti pozityvią šeimos patirtį, tuo ugdant jos neturinčių asmenų (našlaičių, nepilnoje šeimoje augusių vaikų, išsiskyrusių, vienišų) drąsą ir gebėjimą kurti šeimą įsipareigojant santuokai;

- formuoti teigiamą visuomenės požiūrį į šeimą, pirmiausia per valstybės švietimo sistemą ir kitas valstybės institucijas, visuomenines organizacijas, bendruomenes, riboti šeimos institutą griaunančius viešumos veiksmus.

3.3. Valstybinės šeimos politikos įgyvendinimo principai

3.3.1. Prioritetas šeimai. Grindžiamas istoriškai ir mokslškai patikrintu šeimos, kaip pirminio visuomenės instituto, patikimumu, užtikrinančiu tautos, visuomenės ir valstybės gerovės bei pažangos plėtotę, nes šeima, pagrįsta santuoka, sudaro geriausias sąlygas visų jos narių kaip asmenų visapusiškam ir visaverčiam prigimtinių galių ir socialinių įgūdžių ugdymui.

3.3.2. Gyvybės kultūros puoselėjimas. Grindžiamas atsakingos tėvystės ir motinystės plėtote, pagarba gyvybei ir žmogiškajam orumui bet kuriame žmogaus kaip asmenybės raidos etape, ypač teikiant prioritetą pagalbos stokojantiems vaikams, seneliams, neįgaliesiems, moterims, abejojančioms, ar išsaugoti pradėtą gyvybę, ar auginti gimusį kūdikį.

3.3.3. Kompleksiškumas. Parama apima visas šeimos atliekamas funkcijas, užtikrinančias šeimos materialinę, socialinę ir dvasinę gerovę.

3.3.4. Diferencijuotumas. Teikiama diferencijuota parama, atsižvelgiant į realius šeimos gerovės poreikius, vykdant šeimos gyvenimo krizės ar irimo prevenciją.

3.3.5. Subsidiarumas. Teikiama pagalba ir parama šeimai palaiko ir skatina šeimos savaveiksmiškumą visose jos gyvenimo srityse, t. y. padeda šeimai pačiai atsakingai vykdyti tai, ką ji gali daryti savo jėgomis, o ne perima ir dubliuoja jos funkcijas. Šeimos *subsidiarumui* palaikyti ir stiprinti turi būti rengiami šeimotyro ir šeimos konsultavimo specialistai, plėtojama švietimo ir socialinės pagalbos sistema, kuriant jaunimo rengimo šeimai, tėvų švietimo ir konsultavimo programas, šeimų tarpusavio pagalbos grupes, padedančias šeimoms spręsti išylančias problemas ir stiprinti šeimos stabilumą.

3.3.6. Lyčių lygiavertiškumas. Teikiama parama šeimai padeda jos nariams išreikšti ir realizuoti savo prigimtines ir išsiugdytas galias, būti savimi ir tuo geriausiai tarnauti atliekant šeimos misiją, išreiškiamą per pagrindines šeimos funkcijas.

4. VALSTYBINĖS ŠEIMOS POLITIKOS VEIKSMŲ KRYPTYS

4.1. Šeimos politikos veiksmų kryptys kultūros, vaikų ugdymo, švietimo srityje

Švietimo ir kultūros sistema grindžiama glaudžiu šeimos, mokyklos ir visuomenės bendradarbiavimu, padedant šeimai ugdyti asmenį, pajėgų suvokti pasaulį, savarankiškai ir kartu su kitais spręsti savo ir visuomenės gyvenimo problemas.

Siekis – padėti šeimai parengti vaikus ir jaunimą savarankiškam gyvenimui, kurti funkcionalią ir darnią šeimą, ugdyti brandžias, dorovingas ir savarankiškas, gebančias kurti savo ir bendruomenės gyvenimą asmenybes.

4.1.1. Uždaviniai

4.1.1.1. Diegti mokyklose rengimo šeimai ir lytiškumo ugdymo programas, kurios ugdytų brandžią, savarankišką ir kritiškai mąstančią asmenybę ir padėtų rengti mokinius šeimos gyvenimui, skatintų šeimos vertybių suvokimą ir puoselėjimą;

4.1.1.2. ugdyti atsakomybę ir pagarbą žmogaus gyvybei nuo jos pradėjimo iki natūralios mirties;

4.1.1.3. stiprinti bendražmogiškumo, bendruomeniškumo, pilietiškumo ir tautiškumo nuostatas, pagarbą aplinkiniams, formuoti teigiamą požiūrį į žmonių lygybę. Ugdyti atsakomybę už savo elgesį ir jo padarinius, gebėjimą pasipriešinti neigiamai įtakai;

4.1.1.4. suteikti tėvams, globėjams ar rūpintojams žinių ir įgūdžių, reikalingų visaverčiam bendravimui su vaikais;

4.1.1.5. užtikrinti palankias sąlygas tėvams laisvalaikį leisti drauge su vaikais, remti kultūros, sporto ir poilsio renginius šeimoms;

4.1.1.6. plėtoti neformalųjį vaikų ugdymą, kurti psichologinės, pedagoginės, socialinės pagalbos sistemą, prieinamą kiekvienai šeimai. Ypatingą dėmesį skirti ikimokyklinių ir vaiko dienos priežiūros institucijų veiklos organizavimui;

4.1.1.7. įgalinti nacionalinį transliuotoją propaguoti šeimos vertybes rodant teigiamus pavyzdžius.

4.2. Šeimos politikos veiksmų kryptys užimtumo srityje

Užimtumas – esminė integracijos į visuomenę prielaida, užtikrinanti šeimos materialinę gerovę, visavertį gyvenimą ir socialinę apsaugą.

Siekis – sudaryti galimybę įsidarbinti ir gauti pakankamas pajamas, plėtoti lanksčias užimtumo formas, padedančias derinti profesinius interesus su šeiminiėmis pareigomis, tuo sudarant palankias sąlygas kurti šeimas ir auginti vaikus.

4.2.1. Uždaviniai

4.2.1.1. Formuoti užimtumo politiką, orientuotą į sąlygų dalyvauti darbo rinkoje sudarymą ir emigracijos srautų mažinimą, siekiant užtikrinti šeimų ekonominę ir socialinę saugumą;

4.2.1.2. sudaryti palankias sąlygas šeimos verslui, gerinant informavimo, konsultavimo ir mokymo kokybę;

4.2.1.3. sudaryti palankias sąlygas derinti profesinį užimtumą, mokymąsi ir šeimos gyvenimą; kurti lanksčias užimtumo formas;

4.2.1.4. didinti šeimos narių užimtumą, teikti paramą smulkiojo verslo paslaugų sektoriaus plėtrai, ugdyti šeimų motyvaciją ir gebėjimą prisitaikyti prie įvairių užimtumo formų;

4.2.1.5. plėtoti vaiko priežiūros atostogų sistemą, kuri garantuotų galimybę lanksčiai jomis naudotis abiem tėvams, kartu jiems išliekant darbo rinkoje, sudaryti palankias sąlygas įsidarbinti pasibaigus vaiko priežiūros atostogoms, sudarant galimybę atnaujinti profesines žinias ar persikvalifikuoti;

4.2.1.6. prie akademinų miestelių steigti studentų šeimų vaikams skirtus vaikų dienos centrus, kuriuose vaikai būtų prižiūrimi tėvų paskaitų metu.

4.3. Šeimos politikos veiksmų kryptys apsirūpinimo gyvenamuoju būstu, palankios gyvenamosios aplinkos šeimai kūrimo srityse

Apsirūpinimas gyvenamuoju būstu ir gyvenamosios aplinkos pritaikymas šeimos poreikiams – vienas iš šeimos gyvenimo sąlygų sukūrimo veiksmų, turinčių lemiamą įtaką šeimos kūrimui, jos stabilumui, gimstamumui.

Siekis – suformuoti šeimos poreikius atitinkantį būsto fondą ir sukurti šeimai palankią gyvenamąją aplinką.

4.3.1. Uždaviniai

4.3.1.1. Tobulinti būsto kreditavimo ir subsidijavimo sistemą, kuri atitiktų šeimos poreikius;

4.3.1.2. plėtoti savivaldybių socialinio būsto fondą;

4.3.1.3. skatinti savivaldybių nuomojamo būsto ne pelno sektoriaus plėtrą;

4.3.1.4. atsižvelgiant į šeimos galimybes, lanksčiai kompensuoti būsto šildymo ir kitas būsto išlaikymo išlaidas;

4.3.1.5. didinti valstybės paramą įsigyjant būstą šeimoms, auginančioms vaikus, ypač gausioms šeimoms;

4.3.1.6. gyvenamuosiuose rajonuose sukurti šeimai palankią aplinką, atitinkančią kiekvieno šeimos nario poreikius (įrengti žaliuosius plotus, vaikų žaidimo, sporto aikšteles, poilsio zonas; sukurti šeimai palankią infrastruktūrą; skatinti švarios gyvenamosios aplinkos puoselėjimą).

4.4. Šeimos politikos veiksmų kryptys socialinės paramos ir paslaugų šeimai srityje

Socialinė parama ir paslaugos šeimoms – tai viena iš sričių, kuria užtikrinama socialinė integracija šeimų, turinčių socialinių problemų ar stokojančių tinkamų gebėjimų ir galimybių savarankiškai rūpintis savo šeimos gyvenimu.

Siekis – užtikrinti galimybes šeimoms gauti būtiną pagalbą, orientuotą į šeimos gebėjimų savarankiškai spręsti savo socialines problemas stiprinimą, motyvaciją kurti saugią, sveiką ir darnią aplinką savo šeimoje. Sudaryti palankias sąlygas suaugusiems šeimos nariams, prižiūrintiems vaikus, neįgalius, senyvo amžiaus šeimos narius, derinti darbo ir šeimos įsipareigojimus.

4.4.1. Uždaviniai

4.4.1.1. Plėtoti aktyvios socialinės paramos šeimoms politiką, užtikrinant veiksmingesnę pinigines socialinės paramos ir socialinių paslaugų sistemos derinimą, stiprinant veiksmingą

socioedukacinę pagalbą šeimai, skatinančią jos pačios motyvaciją ir atsakomybę, padedančią įveikti socialinę atskirtį;

4.4.1.2. sukurti bendrą, veiksmingą, prieinamą socialinių paslaugų sistemą, užtikrinančią kompleksinę pagalbą šeimai, orientuotą į individualius šeimos poreikius ir interesus, tinkamai finansuojamą tiek iš savivaldybių, tiek iš valstybės biudžeto;

4.4.1.3. kurti ir plėtoti kompleksinės psichologinės pagalbos ir socialinių paslaugų teikimo sistemą krizę išgyvenančioms ir socialinės rizikos šeimoms, stiprinti paramą specialiųjų poreikių šeimoms ir vaikams. Plėtoti krizių ir pagalbos šeimoms centrus;

4.4.1.4. tobulinti specialistų, dirbančių prevencinį, intervencinį ir postvencinį darbą su šeimomis, rengimo ir kvalifikacijos kėlimo sistemą;

4.4.1.5. siekti glaudžios socialinės partnerystės, paremtos bendruomeniškumu, savitarpio pagalba, žinybų bendradarbiavimu, panaudojant nevyriausybiinių organizacijų potencialą, profesinį pasirėmimą ir patirtį socialinių paslaugų teikimo srityje;

4.4.1.6. didinti neapmokestinamųjų pajamų dydį šeimoms, auginančioms vaikus ir prižiūrinčioms senus ir neįgalius šeimos narius;

4.4.1.7. pertvarkyti sveikatos draudimo ir pensinio draudimo sistemas – motinų, auginančių vaikus namuose, įnašą į bendrą gerovę prilyginti valstybės atlyginamam darbui;

4.4.1.8. suteikti papildomų užimtumo garantijų asmeniui, kuris yra vienintelis šeimos, kurioje auga vaikai ar yra kitų priežiūros reikalingų asmenų, maitintojas;

4.4.1.9. palankiomis sąlygomis teikti vaikų ir kitų šeimos narių priežiūros paslaugas (ikimokyklinio ugdymo įstaigų, pailgintų dienos grupių, auklių tarnybų ar privačių darželių kūrimas ar veiklos plėtojimas, senelius ar neįgalius asmenis namuose lankančių priežiūros darbuotojų paslaugų tinklo išplėtimas), taip užtikrinant galimybę lanksčiai derinti darbą ir šeimos pareigas;

4.4.1.10. numatyti paramos studentų, doktorantų ir rezidentų šeimoms sistemą.

4.5. Šeimos politikos veiksmų kryptys šeimos sveikatos srityje

Sveikata yra visapusė fizinė, psichikos ir socialinė gerovė.

Siekis – stiprinti šeimų sveikatą, vykdyti palankią šeimai sveikatos politiką, skatinti šeimos narius aktyviai prisidėti prie sveikatinimo.

4.5.1. Uždaviniai

4.5.1.1. Užtikrinti sveikatos priežiūros paslaugų kokybę visiems šeimos nariams, gerinti gyvenimo kokybę visais žmogaus amžiaus tarpsniais;

4.5.1.2. skatinti saugią, šeimos sveikatą stiprinančią aplinką, vykdant žalingų įpročių prevencijos programas, gerinant ankstyvosios ligų diagnostikos kokybę;

4.5.1.3. teikti įvairiapusę (psichologinę, informacinę, konsultacinę, slaugos įgūdžių apmokymo ar pan.) pagalbą ligonius ar senelius slaugantiems šeimos nariams;

4.5.1.4. skirti ypatingą dėmesį šeimos psichikos sveikatai stiprinti. Remti programas, kurios priklausomybių, psichikos ligų ir savižudybių pavojaus atvejais teikia pagalbą visai šeimai;

4.5.1.5. užtikrinti, kad būtų prieinama informacija apie vaisingumo funkciją ir lytinės sistemos fiziologiją, dirbtinių kontraceptikų šalutinius poveikius ir kontraindikacijas. Plėtoti mokslinę bazę sutuoktinių vaisingumo funkcijai atkurti;

4.5.1.6. plėtoti kompleksinę motinos ir vaiko sveikatos priežiūros sistemą. Gerinti nėščių moterų konsultavimo ir ugdymo, gimdymo, naujagimių ir kūdikių sveikatos priežiūros paslaugų sistemą;

4.5.1.7. sukurti nėščios moters, patiriančios krizinę būseną, konsultavimo sistemą. Moteriai, kuri kaip kraštutinę priemonę renkasi abortą, turi būti užtikrinama konsultacinė psichologinė, socialinė, juridinė ir kitokio pobūdžio pagalba;

4.5.1.8. gerinti vaikų ir paauglių sveikatos priežiūros paslaugas formuojant vaikų sąmonėje sveikos gyvensenos pagrindus. Sudaryti prielaidas sveikatą stiprinančios mokyklos plėtočiai.

4.6. Šeimos politikos veiksmų kryptys užtikrinant vaiko saugumą šeimoje, stiprinant tėvų atsakomybę už vaiko teisių ir teisėtų interesų įgyvendinimą

Vaiko teisių apsauga – vaiko teisių gyventi visavertį gyvenimą šeimoje, jo teisės į apsaugą, aprūpinimą ir dalyvavimą visuomenės gyvenime užtikrinimas.

Siekis – sudaryti palankias sąlygas vaikams augti biologinėje tėvų šeimoje, teikiant tinkamą paramą bei pagalbą šeimai ir vaikams.

4.6.1. Uždaviniai

4.6.1.1. Tobulinti kompleksinių, koordinuotų veiksmų ir priemonių sistemą, didinant tėvų atsakomybę už tinkamą teisių ir pareigų vaikui įgyvendinimą;

4.6.1.2. skatinti pagarbą vaikų nuomonei ir ugdyti vaiko gebėjimą priimti tinkamas pagal savo amžių pareigas šeimoje;

4.6.1.3. skatinti vaikų globą šeimoje, siekiant mažinti vaikus globojančių institucijų skaičių;

4.6.1.4. užkirsti kelią visoms smurto prieš vaikus formoms. Teikti kvalifikuotą, kompleksinę pagalbą nuo smurto nukentėjusiems vaikams ir jų šeimoms, skatinti smurtauti linkusių žmonių reabilitaciją;

4.6.1.5. remti ir plėtoti nemokamos telefoninės psichologinės pagalbos vaikams ir jaunimui linijų veiklą;

4.6.1.6. vykdyti visuomenės teisinį švietimą, sukurti ir įdiegti taikaus šeimos ginčų sprendimo sistemą;

4.6.1.7. stiprinti nepilnamečių apsaugą nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio.

5. KONCEPCIJOS ĮGYVENDINIMAS

5.1. **Šeimos politikos koordinavimas.** Siekiant užtikrinti šeimos politikos nuoseklumą, konceptualumą ir ilgalaikiškumą bei veiksmų vientisumą ir koordinavimą, įsteigiama šeimos politiką kurianti ir įgyvendinanti institucija (pvz., pertvarkant Švietimo ir mokslo, Socialinės apsaugos ir darbo bei kitas ministerijas, įkuriama Šeimos ir vaiko reikalų ministerija). Seime įkuriamas Šeimos ir vaiko reikalų komitetas.

5.2. **Šeimos tyrimų ir stebėsenos srityje.** Sukuriama šeimos vertinimo, stebėsenos kriterijų ir rodiklių sistema, kuri naudojama nuolatiniame šeimos būklės analizavimui, siekiant matyti šeimos gyvenimo kokybės bei demografinių duomenų kitimo dinamiką, ir pagrįstiems bei patikimiems tyrimams atlikti.

5.3. **Socialinių paslaugų srityje.** Sukuriamas būtinų socialinių paslaugų infrastruktūros tinklas, apimantis socialinių darbuotojų rengimo ir kvalifikacijos kėlimo sistemą. Teikiamos paslaugos plėtojant, kuriant, perorganizuojant ir gerinant tiek prevencinių, tiek terapinių paslaugų šeimai kokybę.

5.4. **Švietimo srityje.** Sukuriama priemonių brandžiai asmenybei ugdyti sistema.

5.5. **Planuojant žmogiškuosius išteklius.** Analizuojamas šeimos specialistų poreikis, kompetencijos lygis ir rengimas, kvalifikacijos kėlimas. Aukštosios mokyklos įtraukiamos į naujų programų šeimos specialistams rengti kūrimą.

5.6. **Planuojant ir skirstant finansinius išteklius.** Skirstant valstybės išteklius, finansuojant šeimos gerovę plėtojančias programas, tolygiai atsižvelgiama į šeimos funkcijų realizavimo materialinį pagrindimą ir visų į visavertį šeimos funkcijų vykdymą įtraukiamų struktūrų skatinimą.

5.7. **Visuomenės informavimo srityje.** Žiniasklaida skatinama propaguoti šeimos vertybių svarbą, aktyvinti visuomenę stiprinti šeimos institutą.

*5.8. **Šeimos politikos teisinis reglamentavimas.** Seimas ir Vyriausybė, rengdami teisės aktus šeimos politikos srityje, atsižvelgia ir derina juos su šios koncepcijos nuostatomis.

***Pastaba. Pripažinti, kad Lietuvos Respublikos Seimo 2008 m. birželio 3 d. nutarimas Nr. X-1569 „Dėl Valstybinės šeimos politikos koncepcijos patvirtinimo“ (Žin., 2008, Nr. 69-2624) tiek, kiek juo patvirtintos Valstybinės šeimos politikos koncepcijos 1.6 punkto nuostatose yra įtvirtintos tik santuokos pagrindu sukurtos (buvusios sukurtos) darnios šeimos, daugiavaikės šeimos, išplėstinės šeimos, krizę išgyvenančios šeimos, nepilnos šeimos, socialinės rizikos šeimos ir šeimos sąvokos, prieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijos 38 straipsnio 1, 2 dalims, o tiek, kiek juo patvirtintos Valstybinės šeimos politikos koncepcijos 5.8 punkte yra nustatyta, kad Seimas ir Vyriausybė, rengdami teisės aktus šeimos politikos srityje, atsižvelgia ir derina juos su šios koncepcijos nuostatomis, prieštarauja konstituciniam teisinės valstybės principui.**

Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, [Nutarimas](#)
2011-09-28, Žin., 2011, Nr. 118-5564 (2011-09-30)

Konstitucinio Teismo nutarimas:

1.

Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, [Nutarimas](#)

2011-09-28, Žin., 2011, Nr. 118-5564 (2011-09-30)

DĖL LIETUVOS RESPUBLIKOS SEIMO 2008 M. BIRŽELIO 3 D. NUTARIMU NR. X-1569 "DĖL VALSTYBINĖS ŠEIMOS POLITIKOS KONCEPCIJOS PATVIRTINIMO" PATVIRTINTOS VALSTYBINĖS ŠEIMOS POLITIKOS KONCEPCIJOS NUOSTATŲ ATITIKTIES LIETUVOS RESPUBLIKOS KONSTITUCIJAI

*** Pabaiga ***

Redagavo Aušrinė Trapinskienė (2011-09-30)

ausrine.trapinskiene@lrs.lt